Skal kulturarven fra inuit tilbageføres?

En relationel analyse af argumenter i dansk og international repatrieringspraksis

MILLE GABRIEL*

I 1990 blev Therkel Mathiassens arkæologiske udgravninger i Repulse Bay, arktisk Canada udråbt som gravrøveri i den lokale avis News North, og året efter modtog Nationalmuseet en officiel ansøgning om repatriering af de udgravede skeletter. I 2001 fik Grønlands Nationalmuseum & Arkiv tilsendt en anmodning fra en canadisk besøgende om, at lade mumierne fra Qilakitsoq "be given back to their culture for proper burial". Samme år valgte befolkningen i Deering, Alaska at udsætte genbegravelsen af en samling 2000 år gammelt gravudstyr – efter at have fået vurderet samlingen til 500,000 \$ på det internationale marked.

Debatten om, hvor kulturarven rettelig hører hjemme, er blevet et tilbagevendende punkt på den museale og kulturpolitiske agenda verden over. Ikke blot i forhold til det arktiske område, men i forhold til de fleste lande og folkeslag, der gennem århundreder har mistet markante dele af deres kulturarv. Den passionerede debat mellem de implicerede parter, her iblandt videnskabsfolk, kuratorer, repræsentanter for oprindelige folk og postkoloniale nationalstater, peger på, at der ikke er nogle enkle og entydige svar på spørgsmålet. Problemet er nemlig, at samme objekt kan opfattes som kulturarv af flere parter på

samme tid; både af den stat, det museum eller private samling, der i dag har genstanden i sin besiddelse, og af ansøgeren, der gør hævde på den i kraft af sin position som oprindelseskultur.

Nærværende ph.d.-projekt er en videreudvikling af magisterafhandlingen "Repatriering til oprindelige folk – en udfordring for fremtidens museum" (2002), men hvor magisterafhandlingens fokus var på humant materiale, sigter dette forskningsprojekt mod mere overordnet at undersøge og diskutere den aktuelle repatrieringspraksis, hvad enten kravene er rettet mod etnografika, kunst, humant eller arkæologisk materiale, og hvad enten de forskellige partshavere i forhandlingerne udgøres af museer, stater, oprindelige folk, NGO'er eller videnskabelige sammenslutninger. Det primære formål er, via en analyse af udvalgte danske og internationale sager alle med relation til inuit i Canada, Alaska og Grønland, at udkrystallisere nogle centrale mønstre i den motivation, der ligger bag de enkelte partshaveres krav på kulturarven og den argumentation, de vælger at anvende. Som det retoriske spørgsmål i projektets titel antyder, er det sekundært min hensigt at skitsere, hvordan resultaterne af analysen kan operationaliseres og

i bedste fald bistå kulturarvens forvaltere, såvel ansøgere som nuværende ejere, i fremtidige repatrieringsforhandlinger.

Eftersom krav om repatriering først og fremmest gælder den kulturarv, der er erhvervet som følge af kolonisering eller anden form for besættelsesrelation, er fænomenet ikke begrænset til at have museologisk relevans, men berører en lang række problematikker, heriblandt identitetspolitiske aspekter, retlige faktorer, etiske hensyn og museale forpligtelser. I mit teoretiske såvel som analytiske perspektiv kommer jeg derfor vidt omkring.

IDENTITET OG POLITIK

Ud fra den betragtning at repatriering som fænomen for alvor er opstået i kølvandet på efterkrigstidens afkolonisering af 3. verdens lande og organisering af indfødte folk, er det vigtigt at undersøge kulturarvens betydning for et samfunds identitetsdannelse og sammenhængskraft. Med udgangspunkt i kritisk-museologiske og postkoloniale teorier om kulturarvens betydning for 1800-tallets nationale konstruktion og den rolle museets repræsentation af 'de andre' spillede i legitimeringen af den imperiale ekspansion, undersøger jeg, hvordan identitetsrelaterede argumenter indgår i sager om repatriering. Hvilken national og imperial betydning tillægges besiddelsen af udenlandske samlinger i Vesten, og hvordan bliver selv samme kulturarv iscenesat af de nye nationer som aktionsmiddel i kampen om kulturel revitalisering og magten til på egne museer at repræsentere sig selv?

EJENDOMSRET

Eftersom lovgivning på kulturarvsområdet er et efterkrigsfænomen uden retroaktiv række-

vidde (jf. UNESCO's skelnen mellem 'return' og 'restitution'), er museerne som oftest lovformelige ejere af deres samlinger. Derfor er kulturarvens retlige status et hyppigt forekommende argument imod repatriering. Ved at inddrage ejendomsretlige teorier baseret på idéen om en 'possessive individualism', analyserer jeg, hvilken betydning en definition på kulturarv som 'cultural property' har i repatrieringssammenhæng? Og hvilken gyldighed har juridiske argumenter da i de sager, der involverer samfund med alternative opfattelser, fx visse indfødte folk, der opererer med begreber som 'cultural heritage' – en kollektiv arv, der ikke kan ejes?

ETISKE HENSYN

Når kulturarvens retlige status alligevel tilsidesættes, sker det oftest på baggrund af etiske overvejelser. Er det moralsk forsvarligt at gøre hævde på en kulturarv, hvis indsamling var situeret i en koloniserings- eller besættelseskontekst, eller hvis tilvejebringelse krænkede oprindelseskulturens religiøse eller kulturelle normer i forhold til fx gravfred? Udover museologiske teorier om koloniale og postkoloniale indsamlingspolitikker, er det relevant at skelne mellem 'ethical absolutism' og 'ethical realism' – begreber, der er aktuelle i den antropologiske diskussion om copyright og intellektuel ejendom, der udgør en interessant parallel til repatrieringsproblematikken.

MUSEAL PRAKSIS

I henhold til vestlig museal praksis er kulturarv noget, museet har pligt til at bevare for eftertiden, at gøre tilgængelig for videnskabelig forskning og formidle til offentligheden. Museale argumenter formulerer typisk nogle

- 102 betingelser, der kræves opfyldt forud for tilbageførsel, og får navnlig betydning i de tilfælde, hvor ansøgeren ikke repræsenterer en museal instans eller ikke kan garantere tilfredsstillende museumsforhold. Det er særlig interessant at undersøge, hvordan sådanne museale argumenter søger at formulere en universel museumsstandard, og hvordan denne udfordres i de tilfælde, hvor kulturarven ikke ønskes tilbageført til museale forhold, men til brug i en levende praksis, fx genanvendelse af religiøse remedier eller genbegravelse af skeletter?

Ph.d.-projektet udføres som et formelt samarbejde mellem SILA – Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning, Institut for Antropologi ved Københavns Universitet og Kulturarvens Forskerskole og forventes afsluttet i januar 2009.

Jeg har tidligere beskrevet fænomenet repatriering i artiklerne 'Knogler og Klenodier' i *Weekendavisen* 16.-22. marts 2007 og 'Repatriering – en udfordring for fremtidens museum' i *Arkeologisk Forum* 7, 2002.

**Mille Gabriel, Sila, Nationalmuseets center for grønlandsforskning*

Adresse:

Sila, Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning

Frederiksholms Kanal 12

DK-1220 København K

Tlf: +45 3347 3449

Fax: +45 3347 3322

E-mail: mille.gabriel@natmus.dk